

ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA DERS KİTAPLARINA BİR BAKIŞ

Ergin Gümüş(*)

ABSTRACT

In this study, a group of Master (without thesis) program students' point of views have been put forward. They are the students of today but are supposed to work as the teachers of geography branch in the near future. The results were illustrated with the help of the graphics.

Keywords: Course book, Secondary education, Educational Design

ÖZET

Bu çalışmada, henüz öğrenci sıfatını taşıyan, ancak kısa bir süre sonra coğrafya branş öğretmeni olarak görev yapabilecek olan bir grup Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisinin, ortaöğretim coğrafya ders kitaplarına bakış açıları ortaya koyulmaya çalışılmış ve elde edilen sonuçlar grafikler yardımı ile sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Ders kitabı, Ortaöğretim, Eğitsel tasarım

Ders kitapları, eğitim ve öğretimin temel araçlarından biridir ve okullarımızın üstlendiği toplumsal, sosyal, ekonomik ve bireyi geliştirme işlevlerinin yerine getirilebilmesi bakımından büyük önem arzederler. Gerçekten bir dersin amacına ulaşmasında ders kitabının önemli katkısı yadsınamaz. Ders kitapları, bir yandan öğrencilerin neler öğreneceklerini belirlerken diğer taraftan öğretmenlerin öğreteceklerini de etkileyen kaynaklardır. Başka kelimelerle, bir ders kitabı, hem öğrenme hem de öğretme sürecinin içinde yer alır. Buna karşın belki de en fazla eleştirilen eğitim araçlarıdır. Nitekim konuya bu açıdan yaklaştığımızda, öğrencilerin de öğretmenlerin de kullandıkları ders kitapları ile ilgili birtakım sorunları bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Örneğin, lise öğrencilerinin neredeyse bütünü okudukları ders kitaplarını eleştirirler. Bazı ders kitaplarını okumaktan zevk almadıklarını, bazılarını tekrar tekrar okumalarına karşın anlamadıklarını, bazılarının çok kısa sürede yıprandığını belirtirler. Öğrenci kaynaklı olumlu eleştiriler ise çok nadirdir. Ders kitapları öğretmenler odasında da sıkça eleştirilir. Öğretmen eleştirileri öğrencilerden farklı olarak daha ziyade kitabın içeriği üzerinde yoğunlaşır. Her yıl değişen ders kitapları konusu da öğretmenler tarafından yıllardan beri dile getirilir. Ancak öğretmenlerden sadece kötü değil iyi örneklerle karşılaştıklarını da nadiren işitmişizdir.

Öte yandan ideal ders kitabını aradığımızda hayal kırıklığına uğrayabiliriz. Çünkü ideal ders kitabında aradığımız, beklediğimiz nitelikler çoğu kez sağlanabilirliği düşük özelliklerdir. Nitekim ders kitapları, oluşturulma aşamasın-

(*)İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

da birçok dış koşula bağlıdır. Örneğin, kaliteli kağıt, sağlam cilt ve estetik düzenlemeler içeren bir ders kitabını rahatlıkla pahalı olarak nitelendirebiliriz. Başka kelimelerle, ders kitabı piyasasındaki rekabet ortamı, ideal kitaba ulaşmamızı engelleyen bir dış faktör olarak karşımıza çıkar. Bir başka önemli dış faktör ise Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu'nun koşullarıdır. Bunlar genellikle Türk Milli Eğitimi ve coğrafya derslerinin genel amaçlarına uyulmasına yönelik koşullardır ki, ders kitabı hazırlayıcıları kesinlikle bu koşullara bağlı kalmalıdır.

İdeal ders kitabımıza ulaşmamız çok zor görülüyor. O halde, ders kitapları nasıl olmalıdır? Maalesef bu sorunun fikir birliğine varılmış bir cevabı henüz oluşmamıştır. Bu nedenle Yüksek Öğretim Kurulu, 2000-2001 eğitim ve öğretim yılından itibaren, öğretmen yetiştiren tüm kurumların ders programına "Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi" isimli dersi dahil etmiştir. Bu çok olumlu bir gelişmedir. Çünkü öğretmen adayları hem ileride okutacakları ders kitaplarını önceden tanıma olanağı bulacaklar, hem de ders kitaplarını olumlu veya olumsuz eleştirme becerisi kazanacaklardır.

Yöntem

Bilindiği gibi "Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi" isimli ders, Lisans programlarında olduğu gibi Tezsiz Yüksek Lisans programlarında da mevcuttur. İşte biz bu çalışmamızda, "Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi" dersinde öğrenilenlerin ışığı altında, Lisans düzeyindeki eğitimlerini tamamlamalarına karşın, halen öğrencilik sıfatını taşıyan, ancak kısa bir süre sonra coğrafya öğretmeni olacak Tezsiz Yüksek Lisans öğrencileri ile birlikte, Ortaöğretim coğrafya ders kitaplarını değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızda piyasadan temin edebildiğimiz 21 adet coğrafya ders kitabı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Alan Öğretmenliği (Coğrafya), Tezsiz Yüksek Lisans Programı'na kayıtlı öğrencilerden 97'si tarafından değerlendirilmiştir. Bu 97 öğrenci, kendi aralarında 4 veya 5'er kişilik 21 farklı çalışma grubu oluşturmuşlar ve söz konusu coğrafya ders kitaplarını, tarafımızdan derlenen sorutan içeren "değerlendirme ölçeği"ni baz alarak incelemişlerdir. Coğrafyaya özgü hazırlanan "değerlendirme ölçeği"ndeki sorular, incelenen ders kitabının eğitsel yanı ile ilgilidir. Öğrencilerden ders kitaplarına yöneltilmiş olan 14 adet soruya (soruların coğrafya ile yakından ilgili olmasına gayret edilmiştir) "evet", "kısmen" veya "hayır" cevaplarından birini vermeleri istenmiştir. 21 farklı öğrenci grubunun, 21 farklı kitabı incelemesi ile elde edilen sonuçlar bir tablo yardımı ile özetlenmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Genel olarak bakıldığında, bulguların beklentileri yansıttığı söylenebilir. Ancak aşağıdaki tablo analiz edildiğinde birkaç baskın unsurun ortaya çıktığı da bir gerçektir (Tablo-1).

Tablo-1. Değerlendirme Ölçeği ve Alınan Cevap Oranları

Değerlendirme Soruları	(%)		
	Evet	Kısmen	Hayır
1- Ünite başlarında bulunan "hazırlık çalışmaları" sizce öğrencileri araştırmaya yeterince sevk ediyor mu?.....	67	33	0
2 Coğrafi bilgiler(istatistikler, teoriler vbg) kitabın basım yılı dikkate alınarak güncel mi?.....	38	33	29
3 Paragraflar birbirleri ile bağlantılı mı?.....	90	10	0
4 Kullanılan dil akıcı mı?.....	81	19	0
5 Harita, şekil, tablo veya grafiklerin alt/üst yazıları uygun mu?.....	81	19	0
6 Harita, şekil, tablo veya grafiklerde verilmek istenen açık olarak anlaşılıyor mu?.....	76	24	0
7 Alternatif coğrafi yaklaşımlara yer verilmiş mi?.....	0	29	71
8 Yaygın coğrafi terminoloji kullanılmış mı?.....	81	19	0
9 Yaşama yönelik gerçek coğrafi sorunlar ve çözüm önerileri var mı?.....	38	24	38
10 Ünite sonlarında "değerlendirme soruları" var mı?.....	90	5	5
11 Değerlendirme soruları ünitenin öğrenilip, öğrenilmediğini denetlemede yeterli mi?.....	86	14	0
12 Kitabın sonunda bulunan sözlükteki coğrafi terimlerin açıklamaları yeterli mi?.....	66	29	5
13 Kitap öğrencilere sınıf içi veya dışı aktiviteler yaptırmak için çeşitli materyaller(bos harita,kare bulmaca vb) içeriyor mu?.....	0	5	95
14 İncelediğiniz kitap bilimsel hatalardan tamamen arındırılmış mı?....	84	0	14
Genel Sonuç			
	62,8	18,81	18,39

Bunlardan birincisi, coğrafya ders kitaplarının tamamında öğrenciler için sınıf içi veya dışı coğrafi aktiviteler yaptırmaya yönelik çeşitli materyallerin (boş haritalar, kitapta öğrenilen coğrafi terimlerle oluşturulmuş kare bulmacalar gibi) bulunmamasıdır. Nitekim inceleyiciler 21 adet ders kitabı içinde sözü edilen materyallere sadece 1 kitapta ve de kısmen rastladıklarını bildirmişlerdir. Oysa bu materyallerin öğretici özelliklerinin yanısıra öğrencilere coğrafyayı sevdirmeye görevlerinin de olduğu kanısındayız.

Diğer bir dikkat çekici husus coğrafi konulara ilişkin alternatif yaklaşımların kitaplarda tam anlamıyla yer almamış olmasıdır. Oysa coğrafyanın hem fiziki hem de beşeri konularının açıklanmasında pek çok alternatif düşünce mevcuttur. Örneğin, liselerde okutulan "Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" başlıklı ders kitaplarında 1927 yılı nüfus sayımımızın 13.6 milyon kişi olduğu belirtilmiştir. Halbuki askerlik ve vergi gibi faktörler nedeni ile nüfusumuzun o yıl eksik sayıldığını ve 14 milyon kadar olması gerektiğini düşünen araştırmacılar da mevcuttur.

Öte yandan Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerimiz, basım tarihlerini dikkate almalarına karşın inceledikleri ders kitaplarında yer alan coğrafi bilgilerin çok güncel olmadığını da düşünüyorlar. Nitekim kitapların % 29'unun güncel olmadığı, % 33'ünün kısmen güncel olduğu, sadece % 38'inin ise bütünüyle güncel sınıfına sokulabileceği düşüncesindedir.

Öğrencilerimizin üzerinde ısrarla durdukları bir başka husus ise kitaplarımızın yaşama yönelik gerçek coğrafi sorunlar ve çözüm önerilerini yeterince içermediğidir. Onlara göre, gecekondulaşma, deprem, kirlilik, nüfus artışı, erozyon, gibi coğrafi konulara ilişkin çözüm önerileri ve uygulama örneklerine kitapların sadece üçte birinde yeterli oranda yer verilmiştir.

Son olarak, incelenen 21 kitaptan 3'ünde, tarafımızdan da kontrol edilen bilimsel hata bulunmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Ortaöğretim kurumları için coğrafya öğretimine yönelik olarak hazırlanan ders kitapları, birkaç ay sonra büyük ihtimalle onları kullanmaya başlayacak olan 97 Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisinin gözünde, eğitsel tasarım bakımından % 62.8 oranında başarılıdır. Başka kelimelerle coğrafya ders kitaplarımız, eğitsel tasarımlarını, İstanbul Üniversitesi'nin Tezsiz Yüksek Lisans öğrencilerine %62.8 oranında beğendirebilmişlerdir.

Bir ders kitabının fiziksel görünüş bakımından üst düzeyde olmamasını, maliyet kaygısı ve ders kitabı piyasasında varolan yoğun rekabet ortamı gibi nedenlerle anlayışla karşılamak mümkündür. Örneğin, kitap hazırlayıcıları kapak kartonunun kalitesinden taviz verebilirler. Ancak bir ders kitabı eğitsel bakımdan mutlaka yeterli olmalıdır. Çünkü onu okuyacak öğrencilere asıl verilmek istenen olgu, rekabet baskılarından bağımsız olan bilgidir. İşte bu nedenle yukarıdaki değer bizce oldukça düşüktür.

Şüphesiz bütün bulgular sadece coğrafya branş öğretmeni adaylarının bakış açısını yansıtmaktadır. Bu nedenle aynı ders kitaplarının, benzer bir değerlendirme ölçeği kullanılarak, hem lisans öncesi farklı yaşlardaki öğrenci gruplarının, hem de halen görev yapmakta olan coğrafya branş öğretmenlerinin bakış açılarını da ortaya koyacak şekilde tekrar edilmesi gerekir. Bu sayede

coğrafya ders kitaplarını okuyan, okutan ve okutacak olan farklı grupların bakış açılarındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenebilecek, karşılaştırma yapma olanağı doğacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan, C., Atalay, İ., Özçelik, A., & Atalay, L. (1991), *Coğrafya Öğretimi*, Eskişehir: Anad., Üniv., Açıköğretim Fak., Ders Kitapları Yay. No: 112/CÖ.
- Bouvet, C., Berthiaud, P., Bidron, J., Chemin, A., Doceul, M.-C., Douillard, J., Girard, D., Joyeux, A., Pere, P., Pouzol, S. (2001). *Coğrafya 2001* (H. Özkan, Çev.). İstanbul, Türkiye: Lebib Yalkım Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Şahin, C., Yavuz, N., Karabağ, S., Tertemiz, N., Ercan, L., Kayabaşı, Y., Şen, Ş., Oğuzoğlu, D. (2001), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara, Türkiye: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.